

САВРЕМЕНИ ПРАВНО-ИНФОРМАЦИОНИ СИСТЕМ

— белешке са Саветовања у Загребу октобра 1975.

У оквиру IX југословенског симпозијума „Аутоматизација обраде података”, Савез удружења правника Југославије, Савезни секретаријат за правосуђе и организацију савезне управе, Удружења правника СР Хрватске и Републички секретаријат за правосуђе и опћу управу СР Хрватске у сарадњи са издавачком кућом „Информатор” из Загреба, организовали су 24. октобра 1975. саветовање о савременом правно-информационом систему уз истовремени приказ рада информационог система путем електронског рачунара и терминала. Поред осталих, овом су саветовању присуствовали: Лука Бајакић председник Одобра за правосуђе друштвено-политичког већа Сабора, Иван Франко, савезни секретар за правосуђе и организацију Савезне управе, др Душко Цотић помоћник савезног секретара, Мухамед Мирица, потпредседник Савеза удружења правника Југославије и др Живојин Алексић, генерални секретар Савеза; и представници свих републичких и покрајинских секретаријата за правосуђе, као и шири круг судија и стручних сарадника загребачких и осталих судова у СР Хрватској, представника Републичког савета за информатику СР Хрватске и др.

Поднета су 4 реферата и то: др Драгољуб Каврана, професора Правног факултета из Београда о теми „Сувремени правни — информациони ситсеми”, Бранимира Рачког, судца Врховног суда Хрватске о теми „Изградња информационог-документационог-комуникативног система (ИНДОК) за потребе правосуђа”, др М. Борусо (*M. Borusso-a*), судца Врховног касационог суда Италије о теми „Изградња и употреба правно-информационог система у Италији” и Маријана Сушња, савјетника у Републичком секретаријату за правосуђе и опћу управу о теми „Сувремена организација рада и техничка помагала о раду правосудних органа”. Учесће др М. Борусо-а судца Врховног касационог суда у Риму било је мотивирано чињеницом, што је код тог суда, а за подручје цијеле Италије организиран електронски центар који у свом конкретном раду има вишегодишње искуство.

Савјетовање је пригодним излагањем и након што је поздравио присутне, отворио Младен Гајер, подсекретар Републичког секретаријата за правосуђе и опћу управу СР Хрватске.

Уводни реферат поднео је др Драгољуб Кавран, ванредни професор Правног факултета у Београду на тему „Савремени правно — информациони системи”. Након што је упозорио да све већи број људи ступа у правне односе на све већем простору и све сложенијим правним ситуацијама и да услијед тога и рад судова, органа управе и др. постаје све сложенији изјавио је отворно дилему о питању: како ријешити проблеме који одатле настају и налази да се они могу ријешити било увећањем броја људи који учествују у рјешавању тих проблема, било увођењем нових метода. Међутим, не само повећање сложености, него и немогућност да се прате они правни инструменти, чијом се применом рјешавају конфликтне ситуације, доводи до спознаје да се настали проблеми могу успјешно решити само оснивањем и коришћењем аутоматских система обраде података, чија је поред осталог — предност и у томе, што се жељени подаци могу добити на тренутни захтјев корисника, што само по себи има посебан друштвени значај. За разлику од информационих система на другим подручјима, карактеристика је правног информационог система у непрекидном мијењању прописа, што ставља посебне захтјеве у односу на потребу да тај систем буде стално ажуран. Проф. др Кавран изводи одавде закључак о потреби постепеног развијања система, који у сваком тренутку мора располагати поузданим подацима о важећим правним нормама, јудикатури и литератури. У процесу развоја тог система, изјавио је полази од стабилнијих, ка оним подручјима права гдје су промјене брже и учесталије.

Након што је истакнуо да се савремени правно-информациони системи састоје од правних норми, судских пресуда и правне литературе, при чему треба размотрити и могућност и потребу обраде иностране лигислативе, јудикатуре и литературе, референт је упозорио да се у том систему могу наћи и систематизиране информације из подручја економије, политике, технике и др. путем којих се прво споменуће информације потање и потпуније објашњавају. Одатле се изводи закључак да у креирању правно-информационих система, новитет није у врсти и опсегу информација, него у методи њихова коришћења. Осећајући све предности правно-информационих система, а након што је неким конкретним подацима упозорио на сталну тенденцију ширења права, референт упозорава и на опасност од „информационог загушења”, што може довести до негирања правног система и на одлучивање „на основи здравог разума”.

Поред користи која се коришћењем система постизава на плану рјешавања конкретних случајева, систем омогућава и систематизацију правних текстова и њихову већу прегледност, што само по себи омогућује откривање незаконитих одн. неуставних опћих правних аката, протурријечности и правних празнина. Ако се к томе још дода, да конкретна примјена тог система омогућава креативно размишљање и рад, онда су предности тог система очигледне.

Упозоравајући да је увођење тог система увјетовано рјешавањем низа организационих и др. проблема, проф. др Кавран упозорава да основну систему представља рачунар као објективни фактор и оспособљавање од-

говарајућих кадрова као субјективни фактор, које се дели у три групе активности: оспособљавање оних који ће радити на припремању и увођењу у меморију рачунара појединих елемената као саставних дијелова система (правних норми, пресуда, литературе и др), надаље, оних који ће радити на самом систему (аналитичара, програмера и др.) и, коначно, припремање правника — практичара на кориштењу система. Што се ове последње групације тиче, аутор упозорава на потребу реалног сагледавања стварног стања водећи рачуна и о извјесном њиховом отпору, како у фази увођења, тако и конкретног кориштења система, а који резултира из годинама стечених навика.

Остајући на идеји о потреби постепене изградње правно-информационог система, што ће омогућити и стицање искустава те осигурања повраћаја уложених средстава, при чему треба претпоставити и потребу закључења међурепубличког договора о изградњи система, проф. др Кавран упозорава и на потребу вођења рачуна о цијени коштања у изградњи тог система, која се иначе може подијелити на три фазе и то: идејно пројектирање система, израда главног пројекта и имплементација (постављање) система. Један од претходних радова, који треба извршити састоји се и у оснивању Центра за правне информације, установе која би поред организационих његовала и изучавање проблема реорганизације правосуђа и управе увјетоване процесом аутоматизације. Оснивање оваквог Центра дјеловало би или у повезивању научно-истраживачког са радом на модернизацији правосуђа и управе или у његову самосталном развијању, у оквиру кога би се развијала сарадња са одговарајућим институтима (за јавну управу, упоредно право и др.).

Што се пак, тиче садржаја рада Центра, референт је упозорио на различита мишљења која о томе постоје у свијету. Према једном (ужем) овамо улази легислатива, јудикатура и литература, а према другима још и правна статистика, информације о иностраној легислативи, јудикатури и литератури и др. Након што је изнио своје мишљење о подсистемима правно-информационог система, предавач сматра да је потребно утврдити оптимални садржај Правно-информационог система и то по критеријима учесталости употребе, цијени коштања, релевантности за органе управе, правосуђа, радних организација, друштвено-политичких заједница и др., могућности оспособљавања кадрова, утјецаја на убрзавање поступка и развој утјецаја самоуправног права. Посебни значај у формирању Центра референт види и могућности да се њиме користе и грађани и то путем тзв. конзултанске службе.

Након што је изложио низ елемената у фази идејног пројектирања система — и то по редослиједу њихове вриједности — проф. др Кавран упозорио је да се тренутно налазимо у развојној фази у којој треба да се опредијелимо за модел који желимо, а одлука о томе треба да буде донијета руководећи се опрезношћу, скромношћу и кориштењу искустава других земаља, уз наглашено старање око оспособљавања одговарајућих кадрова. Што се, пак, тиче дилеме о питању да ли би требало ићи на *full-текст*(⁴) — систем или систем дескриптора, аутор се опредељује за

мјешовити систем, а у дилеми о питању креирања конзултантског центра или директног саобраћаја, референт се оријентирао на систему конзултација, али је упозорио и на потребу кориштења у том правцу искустава других земаља.

Након што је упозорио и на питање језика који ће се употребљавати при изградњи Центра, проф. др Кавран упозорио је на крају свог (од аудиторија запаженог и научно фондираног) излагања на сложеност проблема који се јављају, што намеће потребу усклађеног дјеловања свих чинилаца и ангажирања свих стручњака који располажу одговарајућим знањем и способностима, сматрајући да се Савезни секретаријат за правосуђе и организацију савезне управе треба да испољи као носилац акције у организацији и изградњи Центра, након што се претходно уз свестрану сарадњу и измјену искустава, те кориштењем иностране праксе изради пројект као фаза која претходи имплементацији система.

Слиједече предавање одржао је Бранимир Рачки, судија Врховног суда Хрватске на тему „Изградња информационог-документационог-комуникативног система (ИНДОК) за потребе правосуђа”.

Након што је констатирао колико је саветовања досад одржао у вези са оснивањем Центра за правну информатику, а посебно на савјетовање одржано у Загребу у времену од 30. марта до 2. априла 1971. у организацији тадањег Савезног савјета за правосуђе, коме је претходно озбиљан студијски рад о питањима модернизације управне и правосудне дјелатности, референт је истакао да идеја о потреби изградње ИНДОКА није још стекла право грађанства у широким слојевима правника свих категорија што може да буде и одраз њихове преоптерећености у обављању свакодневних задатака, али вјероватно и укоријењених навика. Полазећи од „информације” одн. „података” као фактора који објективно постоји и чију циркулацију треба осигурати, изјестилац је упозорио на енормни напредак технологије, који се — у конкретном случају — изражава у уређају званом рачунар (компјутер), а који омогућује „ускладиштење” великог броја података, а до ових је након што су „ускладиштени” могуће доћи у врло кратком времену. Кориштењем те технологије омогућава се преваладавање појаве нарастања сложености и многобројности података с једне, а, с друге стране, кориштење те технологије утјече и на елиминирање појава уско специјалистичких знања, која представљају губитак представе о цјелини ствари и немогућност провјеравања властитих закључака на подлози резултата истраживања других научних дисциплина. Након што је утврдио да су ове негативне појаве могуће и кад је у питању функционирање правног система, референт је упозорио да би — ради задовољења практичних потреба правничких кадрова — требало осигурати електронску обраду како нормативне функције, тако и јудикатуре те литературе, али је упозорио и на опасности које таквим кориштењем података могу настати на плану развоја догматизма, као иначе присутне појаве у конкретном остваривању правосудне функције. Након што је изнио тезу о раскораку динамике друштвених кретања, с једне, а статичности правне норме, с друге стране, и

потребе да се тај раскорак одговарајућом телеолошком интерпретацијом актуелне правне норме превлада, референт је упозорио и на опасност да се кориштењем електронским путем обрађених података овај — иначе позитиван и креативан процес доведе у питање. Након што је изнио ставове што их о тим питањима има правна пракса, правна наука и политичко-правна мисао, а које су недвосмислено на становишту борбе против правног позитивизма, изјестилац је упозорио на класичке начине прикупљања информативног материјала дисперзираног на разним странама, што отежава могућност да се он комплексно сагледа, оцијени и искористи, али је — с друге стране — упозорио и на то, да електронским путем систематизиран и потенцијалном кориснику понуђен материјал елиминира додуше тешкоће које су у прикупљању дисперзивног материјала, али, с друге стране, може овај начин да потхрани догматске тенденције у конкретном кориштењу тог материјала, јер начин на који се он нуди, сам по себи, дјелује импресионантно. Ове опасности не доводе, међутим, у питање електронску обраду правних информација, јер не само што је на тај начин прикупљени материјал поуздан, свестранији и лако приступачан сваком потенцијалном кориснику, па већ самим тим има предности пред класичним начином прикупљања и кориштења материјала него се споменуће опасности могу елиминирати улагањем одговарајуће пажње у селекцији оног материјала који треба да буде намијењен електронској обради. Ако је, наиме, тај материјал селекциониран на начин који отвара дилеме и који потиче на размишљање, неће бити негативних опасности о којима је ријеч или ће се оне свести на најмању могућу мјеру.

Изјестилац је, међутим, отворио и дилему о питању да ли су споменуће опасности једнако актуелне без обзира на одговарајућа подручја правног регулирања. Полазећи од аналогije као једне од метода правног интерпретирања, изјестилац упозорава да се због начела „*nullum crimen, nulla pena sine lege*” — што је и уставна категорија — не може на подручју примјене кривичног законодавства допустити аналогна примјена прописа, па је утолико за то подручје права ограничена и могућност електронском обрадом прикупљених података, али — дакако — само оних који би резултирали из аналогije као метода интерпретације, а не и осталог материјала (правних прописа, јудикатуре, правне доктрине и сл.).

Поред овог, судац Бранимир Рачки пледира и за дискусију о неким посве конкретним питањима изградње споменутог система.

У првом реду ту је питање динамике у којој ће се тај систем развијати, а то изазива дилему о питању да ли треба ићи на изградњу јединственог (за цијелу земљу) ИНДОКА или би свака република (покрајина) креирала властити систем. Опредјељујући се за потребу јединственог система, изјестилац је упозорио да у Загребу већ постоји у савременој технологији изграђен свеучилишни рачунски центар (СРЦЕ), а изградња таквог система претпоставља мрежно повезивање судова и других институција правосудног система са централним рачунарима ситуираним у републикама одн. покрајинама. Пошто је упозорио да се до сада

није далеко одмакло у правцу конкретне изградње споменутог система референт је изнио мишљење да не би више смјело бити одуговлачења у изградњи тог система, наполе, ако се побе са становишта да од почетних радова на изградњи тог система па до његовог кориштења пролази — у правилу пет — шест година. Што се, пак, тиче одговара на питање којим подручјима правног регулирања треба дати приоритет, изјестилац сматра да би у овом тренутку требало водити рачуна о динамици изградње нашег правног система, па се зато залаже да се упоредо са усклађивањем важећих закона на ново донијетим уставима ради и на електронској обради те врсте информација.

Дотакнуто је надаље и питања која се односе на правну терминологију одн. лингвистику уопће. Упозорио је да ће тешкоћу представљати неједначена правна терминологија у којој има синонима, хомонима, дифузних израза итд. што отежава посао на креирању ИНДОК-а. С стране упозорио је да овдје има недоследности и на страни оних државних органа, који — доносећи пресуде, рјешења, закључке, одлуке и тсл. нису досљедни у кориштењу израза који представљају саставни дио правне терминологије и као да аутори тих докумената сматрају да је употреба овог или оног израза ствар њихова нахођења.

Упозорио је на крају и на потребу школовања кадрова који би требало да „носе“ изградњу система, којој се изградњи може (и мора) одмах прићи како би се након завршеног технолошког дијела посла, могло приступити конкретном кориштењу система.

Разумљиво је интересирање изазвало трећег дискутанта, суца Врховног Касационог суда у Риму др М. Борусоа с обзиром на чињеницу што је систем електронске обраде и кориштења података у Италији у практичној употреби неколико година.

Упозоривши да је услијед константног технолошког развитка и правосуђе у непрекидној еволуцији, коју прати енормно повећање не само правних прописа него и одлука Уставног суда, стално се повећава и опасност сусрета са законским прописима који се више не могу примјенити. Услијед тога при Врховном Касационом суду у Риму, а у сарадњи са фирмом УНИВАЦ формиран је електронски центар, са којим су путем терминала расутих по цијелој Италији повезани сви потенцијални корисници. До формирања овог Центра дошло је у резултату спознаје да уобичајена средства за упознавање права (као што су службени листови и сл.) нису више довољна за ажурно информирање не само оних који се тиме професионално баве него ни самих грађана. Ово омогућује да се у врло кратком времену потражи докуменат помоћу било којег податка о њему, надаље, могућност да се такав докуменат тражи и на темељу непотпуних података, надаље, могућност проналажења докумената са слабо познатим подацима уз могућност покретања поступка тражења на основу једног и јединог податка или помоћу комбинације података који су било хомогени, било хетерогени, те могућност да корисник путем терминала успостави такву везу са „обрађивачем података“ да у неколико секунди може добити одговор на било коју врсту питања.

Што се, пак, тиче докумената који су предмет аутоматске обраде референт је изнео да су они похрањени у Центру у осам одвојених архива: прва архива односи се на информације о уставности закона (7.019 докумената) друга архива—која се односи на грађанско право—садржи 83.011 докумената, трећа архива која се односи на кривично право има 30.965 докумената, четврта архива садржи библиографске податке, пета која садржи збирку цјеловитих текстова државних и регионалних закона (49.975 докумената), шеста архива у којој је депонирано 2.085 докумената суда Европске економске заједнице, седма у којој се налазе називи правних новина (22.415 докумената) и осма архива која садржи 6.868 докумената која се односе на „право рачунског суда“. У перспективи је формирање и девете архиве која би садржавала правну документацију у вези са пореским обвезама.

Референт је надаље подвукао и једну особитост електронског центра у Италији која га разликује од других сличних центара у Европи а који се састоји из тзв. „thesaurus“-а који садржи око 50.000 назива и кориснику омогућава да на основу сваке ријечи коју он одреди као податак за тражење добива не само све документе коју садрже ту ријеч већ и оне који умјесто те ријечи садрже све њене морфолошке варијанте, све синониме и све термине специфичног значења. И он је упозорио на тешкоће које настају услијед коришћења у законима недовољно константних термина што омогућује двојаку интерпретацију (тзв. плуралитет) и др.

Опћенито се може рећи да је електронски центар, иако дјелује двије године, показао у просјеку задовољавајуће резултате, а наполе охрабрујуће за будућност, иако се непрекидно ради на уклањању његових недостатака и његову усавршавању. Закључујући своје изванредно интересантно излагање др М. Борусо је закључио да коришћење на тај начин обрађених података претпоставља корисника са одређеним предзнањем, али не толико математике или електронике, колико поседовање основног познавања правне терминологије те „посједовање“ маште и смисла за логику.

Закључно предавање изнио је Маријан Суншањ, савјетник у Републичком секретаријату и опћу управу на тему „Савремена организација рада и техничка помагала у раду правосудних органа у СР Хрватској“. Након што је констатирао да правосуђе као институција која разрјешава конфликтне односе у друштву треба и сама да буде одраз развијености тог друштва, утврдио је постојање протурјичности која је — поред осталог у помањкању утјецаја савремене технологије на рад правосудних органа. Протурјичност је надаље и у томе што правосудни органи, иако утјечу на збивања у друштву, једним својим дијелом, и то оним техничким, остају по страни од утјецаја друштвеног развоја, одакле појава да су правосудне институције биле у технолошком погледу једне од најзаосталијих у нашем друштву до прије неколико година, а у неким срединама су то и данас. Након што је нагласио да основну карактеристику рада правосудних органа чини „велика потреба за писањем“ која се одражава у исписивању велике количине разног матери-

жала, до недавno се оваква дјелатност у великој мјери изражавала кроз ручни рад са само најнужнијом механизацијом уредског пословања. То се рефлектирало на недовољном радном учинку услјед чега је стална појава гомилања заостатака који непрестано расту. До сада се овај проблем рјешавао повећањем броја радника и то како основних носилаца правосудних функција, тако и осталих сурадника. Међутим — констатира извјестилац — овај начин рјешавања проблема врло је скуп и ако се то можда површним проматрањем и не запажа. Штетност овакве ситуације он посебно види у томе што велики број конфликтних ситуација чека рјешавање, што само по себи ствара нове конфликтне односе, увијек сложеније од претходних, што само по себи захтијева већи радни ангажман. Упозоравајући на ограниченост кадровске основице као и материјалних средстава, извјестилац пледира за уношење нове технологије, а у вези с тим и нових достигнућа у области савремене биротехнике. У наслону на ове констатације извјестилац је информирао аудиторiju, да су након одржаног првог савјетовања у 1971. г. акције на плану усавршавања рада у правосудним органима усмјерене у два правца: један у изградњи савременог правног информационог система, а други у проучавању могућности унапређења организације и метода рада, а с тим у вези и примјене савремених биротехничких средстава рада. Ова је модернизација обухваћена планом инвестиција за раздобље од 1971. до 1975. године, који ће се реализирати у сурадњи са издавачким биротехничко-графичким заводом „Информатор“ у Загребу као најподеснијим сурадником за обављање овог посла, с обзиром на укоријењене навике у лицу радних људи у правосудним институцијама. Као први корак у остваривању тог циља израђен је „пројект идејног рјешења модернизације канцеларијског пословања у судовима СР Хрватске“ који је већ показао позитивне резултате. Посебно је упозорио на послове регистрације ООУР-а у регистрима привредних суда, која је експериментално провјерена код Окружног суда у Ријеци, након чега је Савезни секретаријат израдио Упутство о регистрацији организација удруженог рада. На тај се начин дошло до креирања врло прегледног савременог регистра са једноставним радним операцијама што је омогућило да се у року од шест мјесеци изврше одговарајући уписи. На исти се начин приступило и организацији рада за регистрацију самоуправних интересних заједница.

Референт је надаље упозорио и на измијењену организацију рада у новчаном и материјалном пословању са странкама, те наплати новчаних казни и трошкова кривичног поступка, који је показао низ предности према старим методама, а осигурава и већу сигурност и контролу у новчаном пословању. Закључујући овај дио својих излагања референт је обавијестио аудиторiju да се управо припрема нова технологија и организација рада у земљишнокњижним службама опћинских суда.

Упозоривши на крају својих излагања на већ постигнуте резултате у технологији рада, извјестилац је нагласио да су већ постигнути позитивни резултати, иако су они мањи од резултата који су постигнути

на плану усклађивања правосудног система са тековинама самоуправног социјалистичког друштва.

У току трајања састанка узео је ријеч и Савезни секретар за правосудје и организацију савезне управе Франко Иван, који се позитивно изразио о поднијетим рефератима и напорима организатора да отвореним третирањем проблема уношења савремене технологије у друштвене процесе уопће, а онда и у рад правосудних институција, допринесу да њихов рад буде бржи, бољи и ефикаснији. Наглашавајући да нема више потребе да се увјеравамо о потреби оснивања Центра за електронску обраду података, нагласио је да ову акцију треба сагледати у ширем контексту развоја информатике.

Након што је учесницима савјетовања са терминала везаног уз СРЦЕ демонстрирана електронска обрада података из неких односа радника у удруженом раду закључено је ово успело савјетовање.

Бранимир Рачки